

**ВИСОКА ПОСЛОВНА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА
НОВИ САД**

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ

Бошковић др Татјана

Нови Сад, 2020. година

др Татјана Бошковић

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ

Издавач:

Висока пословна школа струковних студија, Нови Сад

За издавача:

др Јелена Дамњановић

Рецензент:

др Тамара Гајић

Електронско издање – помоћна уџбеничка грађа (скрипта)

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

338.48-44(1-22)(075.8)

БОШКОВИЋ, Татјана, 1968-

Рурални туризам [Електронски извор] / Бошковић Татјана. - Нови Сад : Висока пословна школа струковних студија, 2020

Начин приступа (URL): <http://vps.ns.ac.rs>. - Опис заснован на стању на дан 29.10.2020. - Насл. с насловног екрана. – Библиографија.

ISBN 978-86-7203-160-7

а) Рурални туризам

COBISS.SR-ID 24511241

ПРЕДГОВОР

Скрипта Рурални туризам је намењена студентима Високе пословне школе струковних студија у Новом Саду, за наставни предмет Рурални туризам, према наставном програму за истоимени предмет у оквиру студијског програма Туризам и хотелијерство. Као основа за писање овог уџбеника је коришћен докторски рад аутора, ранији уџбеници и сви остали релевантни уџбеници и литература и статистике из ове области. Такође, аутор се ослањао и на своје вишегодишње предавачко искуство на овом предмету. Приликом писања аутор се руководио циљем предмета и исходима које би требало постићи:

Циљ предмета јесте стицање основних знања из области теорије и праксе руралног туризма, као и упознавање са основним појмовима из области руралног туризма. Такође, упознавање са природним и друштвеним ресурсима за развој руралног туризма, као и са праксом развоја руралног туризма у земљи и свету. И на крају, сагледавање свих предности развоја туризма за руралне области, али и ограничења развоја овог посебног облика туризма у руралним подручјима је такође један од циљева. Имајући у виду ове циљеве, скрипта је организована у следећих осам поглавља:

Први део чине уводна разматрања.

Друго поглавље под називом „*Посебни облици туризма и концепт руралног туризма*“ за циљ има упознавање студената са основним појмовима из области руралног туризма и са основним предусловима за развој ове појаве.

Треће поглавље под називом „*Развој руралног туризма у Европи*“ представља приказ неких европских модела развоја туризма у руралним областима. Циљ овог поглавља је да се представи развој руралног туризма у Аустрији, Мађарској, Хрватској и Словенији. У питању су земље чија искуства у развоју овог облика туристичке активности могу да се искористе за развој руралног туризма у Републици Србији.

Четврто поглавље „*Развој руралног туризма у Србији*“ има за циљ упознавање са руралним областима Републике Србије и њиховим основним економским и друштвеним карактеристикама. Такође, веома је важно сагледавање свих природних и друштвених ресурса којима располажу ове области. На тој основи треба сагледати и опште развојне могућности руралних подручја и нарочито могућности за развој туризма.

Пето поглавље „*Облици руралног туризма*“ има за циљ сагледавање различитих могућности развоја туризма у руралним подручјима. Такође, намера је и да се укаже на предности развоја неких најзначајнијих облика, као што су: агротуризам, активности у природи, екотуризам, културни, верски, манифестациони, здравствени, гастротуризам, вински, ловни и риболовни, резиденцијални и кампинг. Такође, нарочита пажња је посвећена представљању аутентичних сегмената руралне понуде, као што су: етно-куће и дворци и тврђаве.

Шесто поглавље „*Салаш и салашарски туризам*“ представља веома специфичан и значајан део војвођанске руралне туристичке понуде. У питању је туристички производ који доприноси очувању вредних културно-историјских објеката на простору Аутономне Покрајине Војводине. Истовремено, ради се о веома атрактивном производу чије се перспективе развоја оцењују веома повољним.

Седмо поглавље „*Квалитет услуга и менаџмент квалитета у руралном туризму*“ има за циљ упознавање са појмом и суштином постизања квалитета у руралном туризму. У вези тога се разматра и значај примене међународних стандарда у овој области и доприноса међународних организација у овом процесу. Нарочита пажња је посвећена специфичности и аутентичности руралног туристичког производа и потреби да се такве карактеристике уваже приликом примене стандарда. Савремени концепти управљања доприносе унапређивању квалитета услуга и задовољства туристичких потрошача.

Осмо поглавље „*Ефекти развоја руралног туризма*“ се бави очекиваним позитивним ефектима развоја руралног туризма. Најпре се разматрају економски односно привредни ефекти, и то са три аспекта. Први је, како развој туризма економски утиче на рурална домаћинства. Други, разматра економске утицаје на регионалном нивоу, а трећи на нивоу укупне економије. Други део овог поглавља је посвећен непривредним односно некономским ефектима. Ту се мисли на демографске, еколошке, инфраструктурне, културне и друге.

Разматрање свих ових наведених економских и некономских ефеката омогућује свеобухватно сагледавање могућег економског и некономског доприноса развоја руралног туризма односно свих његових предности развоја, како за поједина домаћинства, тако и за целокупно рурално становништво и укупну економију.

Након што се обраде и савладају све претходно наведене области *очекивани исход* предмета је да ће, студенти бити у стању да: дефинишу основне појмове из области руралног туризма; процене ресурсну основу за развој руралног туризма; препознају и процене предности, односно користи развоја овог вида туризма за рурално становништво и појединца, али и руралну економију у целини; идентификују лимитирајуће факторе у развоју руралног туризма и предложе одговарајућу стратегију развоја руралног туризма.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Анализа кретања туристичке тражње у свету показује да су рурална подручја све траженије туристичке дестинације, за које нарочити интерес испољава тражња која долази из урбаних средина. То се објашњава стресним начином живота који је карактеристичан за урбане средине. Према Радовановићу, „рурални предео као предео између урбане средине и дивљине све више привлачи људе да га посете и уживају у његовом амбијенту. Предео где постоји аутентична сеоска архитектура, склад између природе и људске интервенције кад локална заједница чува традицију, данас су велика атракција за туристе који беже из стресне урбане средине“ (Радовановић, О., 2006, стр. 161).

У складу са променама на међународном туристичком тржишту, данас су све присутнији мотиви путовања везани за упражњавање активног одмора у дестинацијама са очуваним природним ресурсима и понудом здравог начина живота и здраве домаће хране, као и упознавање са очуваним културно-историјским наслеђем. Рурални простори нуде дестинације са природним, културним и социјалним карактеристикама које у потпуности могу задовољити такве мотиве и отуда све већа тражња за оваквом врстом понуде на тржишту.

Запажа се да су нарочито следеће *тенденције на тржишту* снажно допринеле померању туристичке тражње у корист руралних дестинација: све је већи број оних туриста који се залажу за повратак човека природи и изворним вредностима што се рефлектује кроз све већа интересовања туриста за такозваним „зеленим“ дестинацијама, руралним и заштићеним природним срединама, селима са препознатљивим културно-историјским наслеђем и традицијом, као и за рекреативним активностима у природи, и разним религиозним, културним и еколошким вредностима.

Карактеристике савремене туристичке тражње које утичу позитивно на развој руралног туризма су: повећање захтева за еколошким квалитетом и здравствено-рекреативном функцијом рецептивних простора; све већи број оних који су за „враћање човека природи и њеним изворним вредностима“; све је масовнији покрет тзв. „зелених потрошача“ чију тражњу карактеришу еколошки мотиви; све је већа тражња за тзв. „зеленим“ и „белим“ дестинацијама, неурбанизованим руралним и заштићеним природним пределима; као и селима од културно-историјске вредности; тражи се освежење кроз контраст изражен на релацији град-село и слично; расте тражња за сеоским (руралним) и агротуризмом и смештајем у различитим типовима објеката (куће, мали хотели, пансиони, мотели и др.); раст интересовања за религиозним и културним обележјима, еколошким вредностима као што су здрава средина и храна; као и бројним другим „уникатним“ садржајима заснованим на специфичним обележјима појединих дестинација; све веће учешће индивидуалних и породичних кретања у укупним туристичким кретањима, којима одговара смештај у сеоским домаћинствима; економске прилике (ситуација) и низак животни стандард већине становништва и др. (Марић, Р., 2011).

Сматра се да су три главна фактора последњих година утицала на повећање броја препознатљивих руралних туристичких дестинација у свету:

- опадање пољопривредних прихода и промене система подршке пољопривреди, што је створило притисак на фармере и становнике руралних подручја да диверсификују своје активности;
- рад руралних агенција за развој (engl. rural development agencies), укључујући LEADER групе, подржане од стране фондова ЕУ;
- раст свесности међу организацијама које учествују у менаџменту средином, укључујући националне и регионалне паркове и тела која брину о изграђеном наслеђу о обавези да се обезбеди приступ и прилика за бенефит из туристичког прихода (Towards quality rural tourism).

Према томе, бројне промене су утицале на усмеравање тражње и развој туризма у руралним подручјима. Према неким проценама, негде око 75% укупне светске туристичке тражње се усмерава ка природним вредностима и просторима, међутим недостају тачне процене колики се део те тражње опредељује за одмор у руралним подручјима. Средином деведесетих година XX. века је према неким истраживањима европског тржишта, негде око 9% туриста било усмерено ка руралним дестинацијама. Ипак, према неким истраживањима рурални туризам учествује и са преко 20% у свим туристичким активностима у Европи, а процена је да се четвртина европске популације опредељује да свој главни годишњи одмор проведе у селу.

Тако, на пример, подаци за тржиште Велике Британије показују да, чак 25% туриста показује интересовање за боравак у таквим дестинацијама (Чомић, Љиљана, 2002, стр. 119). Резултати неких истраживања која су такође спроведена на тржишту Велике Британије, показују да, осим такозваних општих чинилаца (као што су: слободно време, општи однос према природи), на усмереност туристичке тражње ка руралним подручјима утичу и фактори као што су: друштвени положај (образовање, приходи и др.), власништво кола, локација становања, старост, пол и други.

Закључено је да су *главни носиоци туристичке тражње за руралним дестинацијама*: људи млађе старосне доби, вишег образовања, који су најчешће на руководећим положајима, поседују кола и са местом становања у областима које су окружене природом. Као *основни мотиви тражње за руралним дестинацијама* су означени:

жеља за боравком у очуваној природној средини и осећај слободе, аутентичности и традиције, што све заједно изазива осећај опуштености и смирености (Попеску, Ј.,извор: http://www.cenort.rs/?page_id=78, приступ 01.11.2011).

2. ПОСЕБНИ ОБЛИЦИ ТУРИЗМА И КОНЦЕПТ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

На светском туристичком тржишту се дешавају бројне промене. Туристичка тражња је веома променљива категорија. Промене у понашању односно потребама и захтевима туристичке тражње диктирају глобалне туристичке трендове. Зато су данас диверсификација и сталне иновације производа нови стандарди у глобалној туристичкој индустрији. Почетак XXI. века је обележио повратак квалитетном туризму, и то кроз развој селективних (посебних) облика туризма. Рурални туризам је један од посебних облика туризма. Концепт руралног туризма се заснива на природним ресурсима, руралном наслеђу, руралном начину живота и руралним активностима. Претпоставке развоја руралног туризма су, пре свега, примена концепта одрживог развоја и успостављање и развијање везе са пољопривредом. У свету је Европа светски лидер у понуди руралног туризма. Циљ поглавља је упознавање са појмом, облицима и карактеристикама посебних облика туризма, са посебном пажњом на руралном туризму.

2.1. ПОСЕБНИ ОБЛИЦИ ТУРИЗМА

Светско туристичко тржиште карактеришу бројне промене на страни туристичке тражње и стална настојања понуде да се задовоље њени захтеви. Анализа промена на тржишту указује на следеће глобалне туристичке трендове: скраћен главни одмор – чешћи краћи одмори; онлине револуција боокинга; софистикација корисника; глобално стабилнији раст путовања; већа тражња за новим дестинацијама; већа тражња за специјалним нишама, раст интересовања за историју и аутентичност (Стратегија развоја туризма Сплитско-далматинске Жупаније, 2009).

Најзначајније промене које се дешавају на међународном туристичком тржишту су према Стратегији развоја туризма Републике Србије (Први фазни извештај, 2005): тенденција ка већем броју путовања у току године, али са краћим трајањем; раст броја путовања на краћим релацијама, унутар регија; све детаљнија сегментација тражње; раст тражње за индивидуалним пакет аранжманима који су прилагођени посебним захтевима и жељама гостију; тенденција за путовањем као „искуством и доживљајем“; тенденција за повећањем нивоа стандарда и квалитета понуде и предузимањем све агресивнијих промотивних тржишних активности.

Као доминантне тенденције на страни туристичке тражње, нарочито у Европи, се издвајају: освежење кроз контраст (као што су то путовања на релацији град-село, копно-острво и слична); тежња ка искуствима која се темеље на културно-историјском наслеђу и очуваној природи дестинације „зелени“ покрет или туризам (познат и као алтернативни, одговорни, „меки“, „добри“ или „нови“ туризам који који није масовног карактера и који се „пријатељски“ односи ка природној средини); „плави“ или научички покрет односно тражња (крстарење морем уз коришћење система марина, лука и сидришта), тражња за местима, догађајима и искуствима који имају изражен идентитет, интегритет и различитост; тражња за руралним туризмом и агротуризмом (Попеску, Ј., извор: http://www.cenort.rs/?page_id=78, приступ 01.11.2011.).

Према Стратегији развоја туризма Републике Србије (Први фазни извештај, 2005), као резултат промена у захтевима и понашању туристичких потрошача, настао је и *нови профил туристе* са следећим карактеристикама: самосталан; искусан; технолошки оријентисан; тражи вредност за новац; активан и жели да упозна друге културе; користи све више краћих одмора у току године и еколошки и социјално је сензитиван. Туристичког потрошача оваквих карактеристика није лако задовољити што посебно осећају они који се налазе на страни понуде. Зато су данас, како се истиче у Стратегији „диверсификација и сталне иновације производа, доживљаји и емоције, потрага за новим искуствима, путовања због културе и образовања постали нови стандарди и тржишне чињенице без којих више није могуће играти у глобалној туристичкој индустрији“ (Први фазни извештај, 2005, стр. 3).

Тако су као резултат те сталне диверсификације и иновације производа, у настојању да се задовоље захтеви савремене туристичке тражње, настали и *селективни (посебни) облици туризма*. Друга половина XX. века се у литератури означава прекретницом у развоју туризма, и то од елитног ка масовном, а почетак XXI. века као повратак квалитетном туризму, и то кроз развој селективних (посебних) облика туризма. Ови облици туризма подразумевају „организовање посебних облика одмора, рекреативних искустава, доживљаја и других посебних садржаја подстакнутих од стране појединаца или специфичних група“ (Тодоровић, М., Штетић, С., 2009, стр. 12).

У литератури се ови облици туризма наводе као „специфични“ облици туризма, „нови туризам“, „алтернативни туризам“, „етички туризам“, „одговорни туризам“, „меки туризам“, „зелени туризам“ и други. Развој ових видова туристичких активности се заснива на одређеном доминантном туристичком мотиву (као здравље, култура, спорт, наутика, лов, риболов, гастрономија, забава, манифестације и други) који је разлог путовања туристе у дестинацију која садржајем своје понуде може исти да задовољи. Неки од специфичних облика туризма најчешће помињани у литератури су: алтернативни туризам, одрживи туризам, зелени туризам, културни туризам, туризам наслеђа, конгресни туризам, научички туризам, верски туризам, туризам трећег доба, градски туризам, спортски туризам, туризам комуне, вински туризам, гастрономске туре, етички туризам, *рурални/сеоски туризам*, бањски туризам, ловни туризам и слично.

Може се рећи да су ови облици туризма настали као резултат настојања понуде да што успешније одговори на све специфичне захтеве и потребе туристичких потрошача које су јединствене, од једне до друге јединке. Тако се истиче да су *карактеристике туристичких кретања* везаних за ове облике туризма да: укључују мањи број људи, а често су то и кретања индивидуалног карактера; сваки туриста представља јединку са својим специфичним потребама и да развој ове врсте туризма подразумева веће учешће и утицај локалног становништва (Тодоровић, М., Штетић, С. 2009, стр. 13). Такође, исти аутори истичу да је развој селективних облика туризма омогућио да се задовоље, пре свега, захтеви савремене тражње за аутентичношћу; искуством у локалном окружењу, као и тражња туристе за уважавањем домаћина.

Према Стратегији развоја туризма Републике Србије (Први фазни извештај, 2005), на основу анализе трендова на међународном туристичком тржишту могу се очекивати следеће промене у светском туризму:

- ✓ смањење трошкова путовања;

- ✓ смањење дужине боравка;
- ✓ промене у начину резервисања одмора (интернет);
- ✓ промене у главним мотивима путовања;
- ✓ нови производи и начини промоције.

Најзначајније промене се дешавају у мотивима путовања и појави нових туристичких производа. Тако се предвиђа да ће у будућем периоду *највеће стопе раста туристичког промета бележити следећих 11 туристичких производа:*

- сунце и море – интерконтинентална путовања, комбинована путовања;
- спортски туризам – зимски и летњи,
- авантуристички туризам;
- туризам у природи;
- културни туризам;
- урбани туризам;
- *рурални туризам;*
- бродска крстарења („Cruises“);
- тематски паркови;
- састанци и конференције;
- здравствени туризам.

Према томе, промене које се дешавају на међународном туристичком тржишту отварају могућности и повећавају шансе за развој нових туристичких производа и појаву неких нових дестинација на међународном туристичком тржишту. Промене у мотивима путовања су омогућиле да се рурални туризам нађе на листи перспективних туристичких производа чији се интензиван развој очекује у будућности.

2.2. КОНЦЕПТ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

Све већа усмереност туристичке тражње ка очуваним руралним дестинацијама, као оазама природних и културних ресурса, потврда је све веће актуелности концепта руралног туризма. Према *Светској туристичкој организацији (WTO)* овај концепт се темељи на природним ресурсима, руралном наслеђу, руралном начину живота и руралним активностима.

Табела 1

Концепт руралног туризма

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ	ПРИРОДНИ РЕСУРСИ
	РУРАЛНО НАСЛЕЂЕ
	РУРАЛНИ НАЧИН ЖИВОТА
	РУРАЛНЕ АКТИВНОСТИ

Напомена: Представљено од стране аутора

Под *природним ресурсима* се подразумевају планине, реке, језера, шуме; *рурално наслеђе* укључује традиционалну архитектуру, индустријско наслеђе, историју, дворце, цркве, села; *рурални живот* се односи на предузетништво, локалне догађаје, гастрономију, традиционалну музику; *руралне активности* се односе на јахање, бициклизам, пецање, шетње, спортове.

Преглед стручне литературе указује на велики број различитих дефиниција руралног туризма, а у наставку се наводе неке од значајнијих:

Према *Организацији за економску сарадњу и развој (OECD)*, битна карактеристика руралног туристичког производа јесте настојање да се гостима омогући персонализована услуга, те да им се приближе односно да се упознају са физичким и људским карактеристикама руралног подручја, и да им се, што је више могуће, пружи могућност учешћа у активностима, традицији и начину живота локалног становништва.

Рурални туризам се унутар економије туризма, дефинише као туристичка валоризација аграрних подручја, природних ресурса, културног наслеђа, руралних насеља, локалних традиционалних обичаја и производа кроз посебно обликоване туристичке производе који рефлектују идентитет подручја и задовољавају потребе гостију у смислу смештаја, услуга хране и пића, рекреације и активности, анимације и осталих услуга, са циљем одрживог локалног развоја, али и пружањем адекватних одговора на потребе данашњег госта унутар новостворених односа града и села (руралног подручја) (*Euro Ter*).

Према Стратегији развоја туризма Републике Србије (Први фазни извештај, 2005, стр. 74), „рурални туризам подразумева и укључује спектар активности, услуга и додатних садржаја које организује рурално становништво на породичним газдинствима у циљу привлачења туриста и стварања додатног прихода“. Према томе, рурални туризам је заједнички назив који се користи за означавање различитих туристичких активности које се могу развијати у руралним областима. Представља веома широк концепт, који се не односи само на одмор у селу него обухвата и развој свих других могућих туристичких активности у руралним областима.

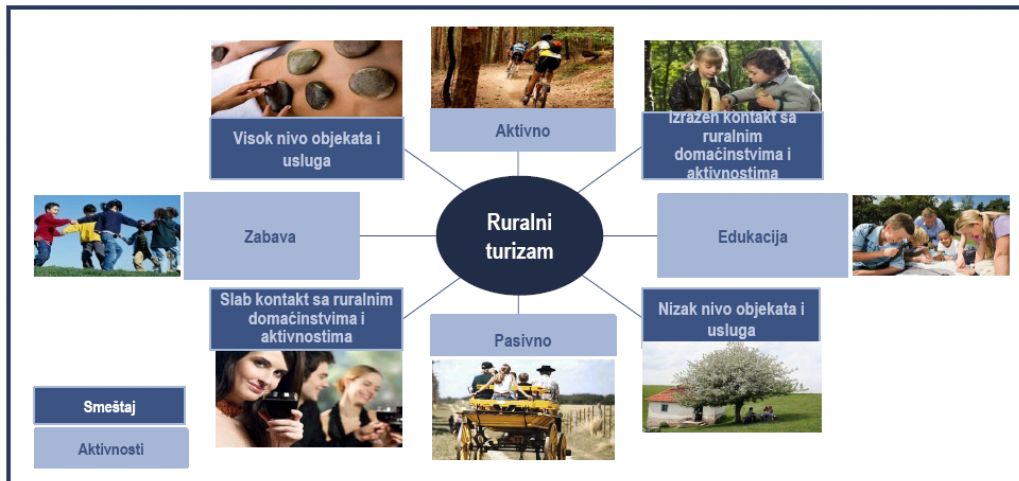
У најновијем стратешком документу Националном Мастер плану развоја руралног туризма (Презентација Мастер плана, 2010.), рурални туризам је препознат као „концепција интегрисаног руралног искуства који се базира на интеракцији руралних активности, изграђених објеката и руралног смештаја.

Руралне активности + Изграђени објекти + Рурални смештај= Рурално искуство

Слика 1. Концепт руралног туризма

Напомена: Представљено од стране аутора

Такође, како се истиче, рурални туризам је комбинација активног и пасивног, забаве и образовних искустава.

Слика 2. Концепт руралног туризма

Напомена: Преузето од Презентација Националног мастер плана за развој руралног туризма, 2010

Термин рурални туризам је прихваћен од стране ЕУ и односи се на све туристичке активности у руралним подручјима. Међутим, постоје *разлике у поимању (схватању) значења појма руралног туризма међу земљама.*

Тако се у *Мађарској*, под овим појмом подразумева понуда туристичких услуга и активности у сеоском амбијенту при чему је то јефтинији смештај, учешће у пољопривредним радовима и слично. У *Словенији* у којој се као најзначајнији вид руралног туризма развио агротуризам или туризам на фармама, акценат је на гастрономији и посети имању, при чему су гости смештени у кући са домаћинима или засебној гостинској кући. У *Холандији* је појам руралног туризма првенствено везан за камповање на фармама, док се акценат ставља на додатне активности (бициклизам, пешачење, јахање и друге). У *Финској* се овај појам везује за изнајмљивање малих сеоских кућица (викендица) туристима (енгл. цоттагес), укључујући услуга исхране (цатеринга). У *Грчкој* је „ноћење и доручак“ уз смештај у традиционално опремљеним собама са традиционалним доручком који се често заснива на домаћим производима, главна понуда руралног туризма. (Дефинисање појмова рурално, рурална област и рурални туризам; <http://www.dgt.uns.ac.rs/download/seoskitur1.pdf>, приступ 10.01.2012.)

Упркос овим различитостима у пракси поменутих земаља, у литератури се помињу неки заједнички елементи руралног туризма. Стратегијом развоја туризма Републике Србије (Први фазни извештај, 2005) су препознати следећи *кључни елементи руралног туризма*: одвија се у насељима мањим од 10.000 становника; природна околина, слаба инфраструктура; снажне индивидуалне активности; мали објекти; посед је у приватној својини локалне популације; туризам подржава остале интересе (пољопривреда); често је под утицајем сезоналности; односи са гостима су персонализовани; етика очувања/ограничења раста и еко и етно оквир.

Такође, у литератури се слично претходним, наводе и следеће кључне одлике руралног туризма: да је лоциран у руралним подручјима; функционално је сеоски: утемељен на малом предузетништву, на отвореном простору, у директном додиру са природом, темељи се на наслеђу и традиционалним активностима; претпоставља / дозвољава учешће у активностима, традицији и начину живота локалног становништва; персонализован контакт; насеља и грађевине су рурални (мањих размера);

традиционалан је по карактеру, расте споро и органски, повезан је са локалним породицама, често се развија контролисано од локалне заједнице и за дугорочну добробит подручја, различитих је врста, представља комплексан узорак руралног окружења, економије, историје и локације; високо учешће прихода од туризма користи локалној заједници (Roberts L., Hall, D., 2001.). Управо ове одлике га чине специфичним и различитим у односу на неке друге врсте туризма као што су, на пример, градски/одморишни туризам, што најбоље илуструје и следећа табела:

Табела 2

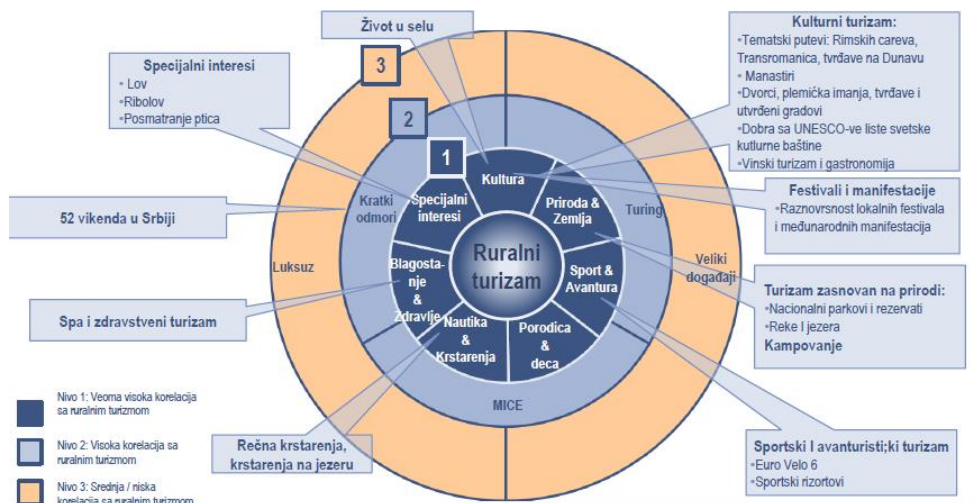
Специфичности руралног туризма у односу на градски и одморишни туризам

Типичне карактеристике сеоског туризма	Типичне карактеристике градског / одморишног туризма
Насеља са мање од 10.000 становника	Насеља са више од 10.000 становника
Природна средина	Изграђена (урбанизована) средина
Слаба инфраструктура	Интензивна инфраструктура
Снажне индивидуалне активности	Значајни забавни и трговачки садржаји
Мали објекти	Велики објекти
Посао који је у локалном власништву	Компаније у националном/међународном власништву
Туризам подржава остале интересе	Самоподржавајући туристички интереси
Запослени често живе близу радног места	Запослени могу живети далеко од радног места
Често је под утицајем фактора сезоналности	Ретко је под утицајем фактора сезоналности
Односи са гостима су персонализовани	Односи са гостима нису персонализовани
Аматерски менаџмент	Професионални менаџмент
Етика очувања/ограничавања раста	Етика раста и развоја

Напомена. Преузето од Развој сеоског туризма у Загребачкој жупанији, према Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 1994.; преузето из: Даниела Ангелина Јелинчић: (2007). *Agroturizam u europskom kontekstu, Stud. Ethnol. Croatia., vol.19, str. 269-291, Загреб*

Уколико се прихвати тумачење да рурални туризам обухвата развој свих туристичких активности у руралном подручју, а знамо да су то области са великим туристичким потенцијалима у виду очуваних природних и културних вредности, јасно је да се може очекивати велика разноврсност појавних облика руралног туризма. Тако се, према Кушену, рурални туризам односи на преко 19 могућих врста туризма: туризам на сељачком газдинству, резиденцијални туризам, завичајни туризам, спортскорекреациони туризам, авантуристички туризам, здравствени туризам, едукацијски едукацијски, транзитни туризам, кампинг туризам, наутички, континентални туризам, културни туризам, верски туризам, ловни туризам, риболовни туризам, вински туризам, гастрономски туризам, природи блиски туризам, еко-туризам, мешовите и остале врсте туризма.

Према Националном Мастер плану за развој руралног туризма у Србији (2010.), многи туристички производи који се развијају и промовишу у Србији су уско повезани са руралним туризмом, што је приказано и на следећој слици:

Слика 3. Туристички производи повезани са руралним туризмом

Напомена. Преузето од Презентација Националног Мастер плана за развој руралног туризма, 2010.

Као најзаступљенији облици туристичких активности у руралним подручјима издвојиле су се следеће активности: *агротуризам*: доживљај традиционалних аграрних активности; *активности у природи*: рекреација и одмор у природи; *еко-туризам*: врста одговорног туризма који подржава заштиту природних ресурса и одржавање нивоа благостања / социјалне вредности локалне популације; *рурално искуство (сеоски туризам)*: туристи ураћају у свакодневни сеоски живот; *културни туризам*: култура, историја, археологија и остале културне одреднице руралног подручја и *остали облици*: тоуринг руралних предела, догађаји, фестивали, рекреација на отвореном, производња локалних сувенира, пољопривредних производа и др.

Из претходних разматрања може се закључити, а и у самом раду је такво тумачење руралног туризма прихваћено, да рурални туризам не подразумева само туризам везан за сеоска домаћинства, него и све друге активности које се могу предузимати у руралним областима, као што су, одмори и активности у природи, излети у сеоске пределе, посета разним локалним манифестацијама, фестивалима, културно-историјским споменицима и слично. Дакле, ради се о виду туризма који се односи на *укупне туристичке активности које се одвијају у руралним подручјима што укључује веома широк опсег активности и услуга од стране власника сеоских туристичких газдинстава, али и свих других становника руралних подручја, а које су мотивисане стварањем додатних прихода од бављења туризмом*. Тако је овај вид туризма у Стратегији развоја туризма Србије препознат и као полуга економског развоја и подизања животног стандарда руралне популације, све на принципима одрживог развоја и очувања природних ресурса.

2.3. ПРЕТПОСТАВКЕ РАЗВОЈА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

2.3.1. Концепт одрживог развоја

Све већа заинтересованост земаља у свету за развој туристичке делатности се, пре свега, објашњава чињеницом да развој туризма производи бројне позитивне економске ефекте (на друштвени производ и национални доходак и њихову територијалну прераспodelу, на делатности туристичке привреде, на запосленост становништва, на платни биланс и друге) те да се туризам може искористити као фактор бржег привредног развоја. У другој половини XX. века је у многим туристичким земљама био

примењиван концепт развоја туризма који је водио рачуна искључиво о остварењу економских циљева односно остваривању што већег профита.

Данас расте број земаља у свету које, осим економских, пажњу обраћају и на задовољење еколошких интереса дестинација. Резултати бројних истраживања указују да у свету константно расте број туристичких потрошача којима је здрава средина пресудан критеријум приликом избора њихове дестинације за одмор. Повећана еколошка свест о важности очувања природне средине, како на страни туристичке тражње, тако и на страни носиоца понуде, намеће разматрање питања еколошких аспеката развоја туризма као приоритет.

Зависност од средине, у туристичком сектору је знатно израженија него у другим секторима. У питању је однос тесне међусобне повезаности и условљености. Основна претпоставка развоја туризма јесте очуваност природних ресурса (енгл. natural resources), који уз изграђене ресурсе (енгл. man-made resources) представљају примарну ресурсну базу туризма. Било каква деградација природних ресурса утиче негативно на развој туристичке делатности. Међутим, сам развој туристичке делатности изазива одређене промене у средини. Готово све активности туриста (било да је у питању шетња, рођење, риболов и друге) се заснивају на коришћењу средине и свакако значајно утичу на њу.

Под утицајем туризма долази до трансформације простора која може бити позитивна и негативна. У вези са тим се у литератури најчешће помињу као *позитивни ефекти* туризма у простору следећи: обнављање и рестаурација постојећих историјских места, зграда и споменика, трансформација постојећих старих зграда и места у туристичке објекте, заштита природних ресурса, доношење разних административних и планских мера за заштиту појединих простора, унапређење доступности простора као и стварање нових туристичких простора, изграђивање свести о животној средини и други.

Међутим, неконтролисани развој туризма изазива негативне промене у средини. Туризам, као и друге економске активности, троши ресурсе због чега се често погрдно назива „ждерачем простора“. Према Чомић, Ђ. и Пјевач, Н. (1997), *негативни ефекти* утицаја туризма на средину су: загађење простора услед изградње туристичких објеката и опреме, загађење ваздуха, воде, тла, звучно загађење, смањење природних и пољопривредних површина, уништавање флоре и фауне, деградација пејзажа и културно-историјских споменика, закрчавање простора, геолошки облици деградације, просторна редистрибуција становништа и банализација простора (Мариноски, Н., 1998).

Негативни ефекти развоја туризма су такође предмет разматрања и у Националној стратегији одрживог развоја. Стратегија као негативне ефекте развоја туризма на животну средину наводи: притисак на природне ресурсе, биодиверзитет и станишта и стварање отпада и загађење. Такође, истиче да неодрживи туризам може изазвати исте облике загађења као било која друга индустрија: емисија у ваздух, бука, отпад, испуштање отпадних вода, уља и хемикалија, чак и архитектонско/визуелно загађење. У Стратегији је оцењено да су *садашњи негативни утицаји туризма на квалитет животне средине последица, пре свега, слабог спровођења прописа о планирању и изградњи, недостатка инфраструктуре за третман отпадних вода и неконтролисаног одлагања отпада, као и неефикасног управљања у заштићеним природним добрима.*

Као резултат настојања да се нађе решење за ове проблеме односно да се умање последице утицаја туризма на средину, усвојен је *концепт одрживог туризма* који подразумева добро уравнотежену комерцијализацију, конзервацију ресурса, менаџмент уклањања отпада, контролу загађења и друге активности на очувању природне средине.

Сам настанак Концепта одрживог развоја туризма се везује за тзв. „Агенду 21“ која је усвојена 1992. године од стране 182 земље на Светском самиту Конференције Уједињених нација о природном окружењу и развоју, а која се бави најважнијим проблемима везаним за област животне средине. Заправо се ради о усвајању програма акција и мера, са циљем постизања одрживог развоја планете у XXI. веку, који се између осталог односи и на развој туристичке индустрије. Захваљујући овом документу, свим учесницима у туризму су дефинисане области деловања, као и потребне активности ради заштите животне средине, очувања еколошке равнотеже и развоја одрживог туризма. Може се рећи да је управо од момента доношења „Агенде 21“ концепт одрживог развоја туризма постао актуелан и све присутнији у свету.

Концепт одрживог развоја туризма је савремени приступ развоју туризма који подразумева успостављање једног позитивног односа и везе између развоја туризма и заштите животне средине односно постизање потпуног скупа између економских и еколошких интереса. Са све већим прихватањем оваквог модела развоја туризма, приоритет у будућности ће имати концепт одрживог развоја и одговорна потрошња у туризму у складу са природним и друштвеним лимитима туристичких дестинација, а не економски циљеви везани за остваривање краткорочне профитабилности и раста. Одрживи развој туризма као циљ себи поставља, пре свега, „очување свих битних вредности окружења, као дела туристичког производа, и постизања неопходне равнотеже у којој задовољавање садашњих потреба туриста неће угрозити задовољавање потреба будућих генерација“ (Ђекић, С., Вучић, С., 2004).

Националном Стратегијом одрживог развоја РС су дефинисани следећи *циљеви одрживог развоја туризма* у Србији:

- побољшање смештајних капацитета; развијање туристичког система квалитета и система заштите потрошача;
- развијање туристичког информационог система (информативни центри, брошуре, имиџ, позиционирање итд.);
- развијање додатне туристичке понуде уз постизање економске исплативости и локалног просперитета (трговина, гастрономија, угоститељство, активности, путничке агенције итд.) чиме ће се отворити нова радна места, уз највеће могуће очување културног богатства и природне разноврсности;
- утврђивање и отклањање актуелних и потенцијалних конфликта између туризма и других активности везаних за коришћење ресурса (<http://www.odrzivi-razvoj.gov.rs/uploads/documents/Nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-Republike-Srbije.pdf>).

Према томе, стратешко опредељење државе Србије јесте остваривање одрживог развоја туризма као гаранта заштите и очувања природних ресурса односно животне средине. Концепт одрживог развоја туризма укључује примену принципа еколошке одрживости који треба да обезбеди одрживост животне средине. Примена овог принципа треба да обезбеди заштиту животне средине од штетних утицаја развоја туристичке делатности.

Националним мастер планом за развој руралног туризма је еколошка одрживост дефинисана као један од циљева у области развоја руралног туризма, што је у складу и са Миленијумским развојним циљевима (МРЦ 7.). Тако Мастер план предвиђа следеће мере које треба да обезбеде еколошку односно одрживост животне средине:

- интегрисање принципа одрживог развоја у национална документа, заустављање губитка природних ресурса и подстицање њихове ревитализације;
- усвајање и спровођење националних програма, стратегија и закона у области одрживог развоја и заштити животне средине у Србији до 2015. године;
- повећање енергетске ефикасности и коришћење обновљивих извора енергије.

2.3.1.1. Принципи одрживог руралног туризма

Одрживи туризам је један позитиван модел развоја туризма који се у литератури често дефинише као приступ који се примењује са циљем умањивања тензија које су резултат комплексне интеракције између туристичке индустрије, посетилаца, окружења и друштва као домаћина. Постоји велики број дефиниција одрживог туризма, а једна од најчешће цитираних је дефиниција Светске туристичке организације (WTO). Према WTO, одрживи туризам је „*туризам који води управљању свих ресурса на начин којим се у потпуности задовољавају економске, друштвене и естетске потребе уз очување културног интегритета, основних еколошких процеса, биолошког диверзитета и система за подршку живота.*“ Такође, истиче се да развој одрживог туризма задовољава потребу садашњих туристичких и региона домаћина за заштитом и повећањем вредности и прилика за будућност (WTO, 1996).

Из претходне дефиниције произилази да Концепт одрживог туризма укључује, осим већ поменуте и разматране еколошке и друштвену, културну и економску одрживост. Према томе, *развој одрживог руралног туризма подразумева његову економску, еколошку (одрживост животне средине) и социо-културну одрживост.*

Табела 3

Принципи одрживог руралног туризма

ОДРЖИВИ РУРАЛНИ ТУРИЗАМ	ЕКОНОМСКА ОДРЖИВОСТ
	ЕКОЛОШКА ОДРЖИВОСТ (ОДРЖИВОСТ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ)
	СОЦИО-КУЛТУРНА ОДРЖИВОСТ

Напомена. Представљено од стране аутора

Примена принципа **економске одрживости** обезбеђује да развој буде економски ефикасан и да се ресурсима управља на начин да се омогући да у њима уживају и будуће генерације. Односи се на ниво остварене економске добити од туризма која је довољна да обезбеди одговарајући приход локалној заједници (у поређењу са узнемиравањем које производе туристичке активности) и да покрије трошкове свих посебних мера које су предузете да би се задовољили туристи. Зато се у литератури често истиче да је предуслов економске одрживости дестинације, атрактивност локације и очекиван висок квалитет њене туристичке понуде. Неконкурентна дестинација не може да испуни услов економске одрживости.

Као што је раније већ истакнуто, услов **еколошке одрживости** је испуњен са постизањем компатибилности развоја са одржавањем виталних еколошких процеса, биолошке разноврсности и биолошких ресурса.

Примена принципа **социо-културне одрживости** треба да осигура компатибилност развоја са културом и традиционалним вредностима људских заједница и да допринесе очувању њиховог културног идентитета и особености средине.

За дестинацију је подједнако значајно остварење свих ових аспеката одрживости, а еколошка и економска одрживост се издвајају као основне претпоставке опстанка руралних подручја (Ђекић, С., Јовановић, С., Крстић, Б., 2011). Према томе, развој руралног туризма мора бити истовремено и еколошки, и друштвено, и културно, и економски одржив. Међутим, како се често истиче, ове различите врсте одрживости могу до извесне мере да развију синергију, али и да се међусобно не подржавају, односно конкуришу у остварењу (Стојановић, Ж., Манић, Е. 2009)

Када је у питању развој руралног туризма, често се истиче да је рурални туризам компатибилан са принципима одрживог развоја (Ђекић, С., Вучић, С., 2004). Постоји висок степен сагласности у литератури да је рурални туризам суштински одржива форма туризма и прилика за одрживи развој руралних подручја. То се објашњава његовим основним одликама да:

- ✓ привлачи мањи број туриста (а самим тим изазива и мањи утицај на дестинацију);
- ✓ не захтева значајнија улагања у инфраструктуру и да;
- ✓ рурална туристичка тражња показује висок ниво свести и интерес за заштиту и очување локалних природних и културних ресурса.

С друге стране, у литератури се често изражава и сумња у суштинску одрживост руралног туризма. Питање које се у вези са тим посебно разматра јесте питање економске профитабилности туристичких услуга. Дилема у вези економске одрживости

руралног туризма се поставља имајући у виду његове следеће карактеристике: изражену сезоналност тражње, ниску стопу искоришћености капацитета и почетна инвестициона улагања.

Такође, може се разматрати и одрживост са еколошког аспекта то јест у односу на природно окружење, али и поставити питање његове социо-културне одрживости односно утицаја развоја туризма на социо-културне карактеристике руралних дестинације. Под овим последњим се подразумевају промене у социјалној структури, додатни притисак на локалну заједницу, мењање устаљеног начина живота, уношење неаутентичних обичаја у локалну традицију и други негативни социо-културни утицаји (Станков, Угљеша, 2007)

Као показатељи (*индикатори одрживости у руралним срединама*) се узимају: годишњи број посетилаца и њихов број у односу на домаће становништво, атрактивност подручја, проценат заштићене зоне у односу на целу дестинацију, учешће локалног становништва и њихове могућности запослења, потрошња енергије, односно употреба обновљивих извора енергије, а као један од врло значајних се наводи и задовољство туриста који долазе у одређену дестинацију (Радовановић, О., 2006).

2.3.1. Пољопривреда као претпоставка развоја

У Србији је, према проценама, око трећина активне руралне популације запослена у пољопривредној делатности што указује на велики значај пољопривреде у националној економији. Значај пољопривреде као делатности се често објашњава и тако што пољопривреда значајно учествује у директном и индиректном запошљавању становништва; обезбеђује исхрану становништва; остварује значајно учешће у извозу, осигурава еколошку равнотежу и представља најзначајнији чинилац руралног развоја (Лазич, В., 2007).

Пољопривреда је доминантна делатности у руралним подручјима. Према томе, економија руралних подручја у највећој мери зависи од пољопривреде и експлоатације природних ресурса. Низак степен диверсификованости економских активности у руралним областима има за последицу ниску стварну запосленост и могућности за остваривање зараде. Недовољна и неразвијена повезаност примарне производње са прерадом, услугама и тржиштем у целини додатно отежава положај и опстанак великог броја малих пољопривредних сеских домаћинстава.

У таквим околностима „развој нових делатности представља нужност јер често постоји немогућност егзистенције од бављења само пољопривредном делатношћу“ (Ђекић, С., Јовановић, С., Крстић, Б., 2011., стр. 50). Диверсификација економских активности у руралним подручјима може да додатно економски ојача сеоска домаћинства и допринесе њиховом опстанку. Циљ диверсификације односно проширења и унапређења економских активности у руралним подручјима јесте омогућавање алтернативног запошљавања и стварање додатног извора прихода.

Активности у функцији диверсификације руралне економије које се предлажу Националним програмом руралног развоја од 2011. до 2013. године (НППР) се крећу од оних пољопривредних (као што је прерада пољопривредних производа мањег обима, заштита порекла и имена производа, производња традиционалних производа, скупљање плодова из природе) па до развоја неких непољопривредних активности на газдинству